

NAUČI SE VOLJETI LJUDE KAKVI JESU!

ŽELJKA TURČINOVIĆ

(ILI PRIJATELJSTVO - SLIKA - DEKONSTRUKCIJA)

Otkad je 1994. premijerno izvedena u Berlinu i Parizu, komedija *Art* postaje svjetskom uspješnicom koju se izvodi na više od 20 jezika u više od sto različitih postava.

Yasmina Reza je prva francuska spisateljica nakon Anouilha čije djelo postiže komercijalni uspjeh na West Endu.

Što je to dramski dobro, za kazalište privlačno, publici primamljivo u *Artu*?

Priča je to o dugogodišnjem prijateljstvu trojice sredovječnih muškaraca koje se razotkriva kada dobrostojeći dermatolog (ne tako dobro da mu dolje navedena svota nije napor) Serge potroši na "bijelo platno", apstraktnu sliku na kojoj se ne vidi ništa do bjeline, 200.000 franaka. Sliku

pokazuje najboljem prijatelju Marcu, pragmatičnom inženjeru kojemu njegov konzervativizam ne dopušta nikakvu drugu reakciju osim - najprije nemoćnog smijeha, zatim sablažnjavanja i koleričnog napada. Treći prijatelj Yvan, koga obojica smatraju slabicom, čovjekom bez vlastita mišljenja, ima teškoća utemeljenih na njegovoj drugoj ženidbi šefovom nećakinjom i "instituciji posesivne majke" čestoj i dobro poznatoj u životima muškaraca.

Kupnja apstraktne slike i njezina snobovska pseudoanaliza samo je povod za razotkrivanje i analizu međuljudskih odnosa, u ovom slučaju prijateljstva dugog 25 godina. Tri dramske osobe imaju godine (oko pedeset) što zahtijevaju nekakav životni rezime, čvrsto oblikovane

svjetonazore, izbrušene ukuse i osobnosti. Oni, svaki za sebe imaju svoju povijest, vrlo ograničen prag tolerancije te slom prijateljstva i gubitak prijatelja za njih ima težinu. Recikliranje odnosa među prijateljima stvara čudnu mješavinu euforije i razočarenja u kojoj se gubi vertikala prijateljstva. Dramska struktura se gradi na dekonstrukciji odnosa, analitičkom pristupu ličnosti što utječe na prijateljstvo. Postupak razotkrivanja odnosa među prijateljima postaje dramski motiviran i sondiran, a krhotine svakodnevnice su izoštrene kao važne i nezaobilazne situacije. A sve to krasi jed-

Yasmina Reza *Art* "Čovjek prolazi prostorom i nestaje" Relja Bašić, Boris Buzančić

nostavnost i nepretencioznost izričaja, lakoća pisanja koja monotonu svakodnevnicu, ustaljene i dosadne živote srednjih godina donosi na pozornicu bez postmodernističkog prenemaganja, teško čitljive metaforike i larpurlartističkog silovanja.

Scenski realizam i spretno napisani, duhoviti dijalozi s blagom ironijom otkrivaju nervoze i osjetljivosti modernoga, urbanoga čovjeka koji na prvi pogled djeluje uspješno, nedodirljivo, realizirano i zadovoljno, a zapravo vrlo malo treba da se njegov dobro uređeni, moderno-arkadijski svijet počne urušavati. Suvremeni čovjek sličnih ili jednakih značajki iz zamačena gledališta poistovjećuje se s junacima priče, prepoznajući to kao fenomen recentnoga života, a ne samo svoju životnu nevolju. Moguće je to jedan od puteva pojašnjenja fenomena uspjeha komedije *Art*.

Zagrebačka postava *Arta* iščitava predložak u koordinatama zadane teme inzistirajući na britkom, duhovitom i kultiviranom suigranju trojice glumaca potvrđujući da je kvaliteta drame u jednostavnosti izričaja koji, uz briljantnu glumu, čini prozirnou problemsku razinu predstave. U redateljskom postupku Relje Bašića ništa ne narušava vjero-

Yasmina Reza *Art* "Ništa lijepo nije se dogodilo iz racionalnoga"
Boris Buzančić, Relja Bašić

dostojnost teme ni stilsku zadanost, naprotiv, podcrtava ležeran i pitak stil igre svojstven Teatru u gostima. Bašiću nije do dekonstrukcije (iako je o dekonstrukciji riječ, ali u ljudskim odnosima) dramskih situacija, pokusa i traganja za nenapisanim nego do poetiranja čvrste dramske strukture koja lakoćom svakodnevnoga govori o svima nama. I dok se Serge Vanje Dracha svojski trudi dokazati opravdanost svoje kupnje slike i novostečenu pripadnost eliti, suhoparni, neduhoviti pragmatik Marc Borisa Buzančića, niti se trudi niti želi prikriti svoje nerazumijevanje za sliku i Valeryja, a Yvan Relje Bašića igra ulogu pomiritelja relativizirajući sukob i infantilno izazivajući suosjećanje za svoje potpuno neumjetničke (čitaj obiteljske) probleme. Neprijeporno je da su Vanja, Boris i Relja svojom briljantnom glumom, svaki u svome glumačkom registru nadogradili dramske psihograme likova; Sergeja, Marca i Yvana postižući virtuozne glumačke parade što je također jedan od bitnih preduvjeta za uspjeh ove komedije. Zagrebačka i hrvatska praizvedba *Arta* potvrdila je opravdanost podjele u znalačkima, šarmantnim i superiornim glumačkim egzibicijama trojice bardova hrvatskoga glumišta glumaca, koji su ovom prilikom i u ovom sastavu pronicljivo nazvani *dream team*. S punim opravdanjem!

Da pravo prijateljstvo može preživjeti i trajati mora stalno ekvilibrirati između tolerancije i opiranja poručuje autorica *Arta*, Yasmina Reza u završnim rečenicama trojice prijatelja: *Ništa lijepo nije se dogodilo iz racionalnoga*, kaže Yvan.

Glupa je istinoljubivost, kaže Serge, *Čovjek prolazi prostorom i nestaje*, kaže Marc.

TEATAR u svojoj
u gostima jubilarnoj
25. sezoni

Yasmina Reza

ART

NAJBOLJA KOMEDIJA

Nagrada "EVENING STANDARD AWARDS", Engleska

NAJBOLJA KOMEDIJA

Nagrada "LAURENCE OLIVIER", Engleska

NAJBOLJI TEKST

Nagrada "PRIX MOLIÈRE", Pariz

NAJBOLJA PREDSTAVA

njemačkog govornog područja SCHAÜBUNE, Berlin

Prvi put zajedno

Boris Buzančić
Vanja Drach
Relja Bašić

Redatelj: Relja Bašić

TKO JE YASMINA REZA?

Francuska spisateljica iransko-madarsko-židovskog podrijetla, rođena je u Parizu 14. veljače 1957. godine. Studirala je sociologiju i teatrologiju te glumu u školi Jacquesa Lecoqa. Igrala je u raznim glumačkim druženjima. Napušta glumu i posvećuje se pisanju filmskih i televizijskih scenarija te dramskih tekstova.

Njezin prvijenac, drama *Razgovori poslije pogreba* praižvedena je 1987. u Theatre Paris Villette. Hrvatsku praižvedbu ovaj naslov imao je u Dramskom programu Hrvatskoga radija, a zatim je izveden na sceni riječkog HKD teatra 1998.

Slijede *Zimsko putovanje*, 1989, *Jaša*, 1993, *Art*, 1994. i *Slučajan čovjek*, 1995.

Objavila je knjigu eseja *Mehanički glasovir*, 1997. gdje otkriva neke svoje poglede na pisanje i književnost.

Komedija *Art*, nakon praižvedbe u Berlinu, u Schaubühne am Lehniner Platzu 1994. te u izvorniku iste godine u Comedie des Champs-Elysees postaje kulturna predstava na europskim i američkim pozornicama.

FRAGMENTI IZ INTERVIEWA

Yasmina Reza in a Major Key

Robert Schneider, *American Theatre*, studeni 1998.

O ulogama koje bi još željela igrati...

... Ima puno uloga koje bih željela igrati, ako me pitate... Voljela bih igrati *Lady Macbeth* - divan komad... i Sonju iz *Ujaka Vanje*. Ima još jedna uloga koju bih rado igrala - Arkadinu iz *Galeba*. Nažalost, sada bi bilo nezgodno angažirati me kao glumicu, kada sam postala poznata kao dramatičarka.

O utjecaju glumačkog iskustva u pisanju drama...

... Mnogi pisci ne znaju da se glumci bolje osjećaju u stankama ili podtekstu koji zamjenjuje riječ. Oni im daju previše riječi. U drami, riječi su međuigre prema tišini. One su korisne za glumce, ali nisu cijela priča...

... Uvijek radim sažimajući tekst. Da nema ljudi koji me zaustavljaju, ja bih, vjerojatno, skratila sve... I završila na 12 stranica. Sada nešto pišem. Imam 50 stranica i već osjećam da je gotovo. Pedeset nije dovoljno, pa idem na 100 stranica... Ne mogu pisati opširno. Ne, to nije drama kada netko nekome stalno govori, non-stop.

O podrijetlu i osjećaju pripadnosti...

Njezin otac je Iranac, a majka Madarica. "New York Times" je napisao da je ona francuska državljanka iranskog podrijetla.

To je potpuno apsurdno. Ja sam potpuno Francuskinja. Moji roditelji su se sreli u Parizu. Moj otac nije nikada živio u Iranu. Rođen je u Moskvi, a došao je s tri godine u Pariz.

O utjecaju književnog uspjeha vani na sliku o njoj u domovini...

Francuski intelektualci sustavno odbacuju sve što je prožeto uspjehom. Ako je komercijalno, ne uzimaju ozbiljno. Činjenica da je nešto dotirano je kao mentalna panaceja: *Država stoji iza toga, to mora biti dobro*. Naprotiv, bilo što komercijalno - što publika traži i voli - je sumnjivo. Dugo su me hvalile desno orijentirane novine i tabloidi, a potpuno sam bila marginalizirana od (više intelektualnih) lijevih novina. U međuvremenu, desne novine, koje čak nisu ni prikrivale svoje mišljenje, reklo bi kako sam fotogenična i slično, potpuno nevažne stvari. Nakon moga proboja vani koji je počeo u Schaubühne u Berlinu, nastavio se u Royal Shakespeare Company i svima skandinavskim nacionalnim kazalištima, francuska intelektualna elita je priznala da i nisam tako loša, na kraju krajeva.

O francuskim državnim i privatnim kazalištima...

Gotovo sva državna kazališta vode redatelji. Oni imaju klanove u kojima su njihovi dramski pisci. Novcem poreznih obveznika rade skupe projekte. Da to kažem u Francuskoj, optužili bi me... (u stvari, rekla sam!) Oni stvaraju bogate i rastrošne predstave kakve nikad ne bi mogle biti napravljene u privatnim kazalištima. Ja nisam protiv toga, a priori... Problem je što svaka takva golema produkcija proizvodi gubitke što se mjere tisućama franaka. Nešto je, bez sumnje, krivo.

Komercijalna kazališta imaju manje novca i znatno manje ljudi, ali oni koji su tamo, briljantni su. Sve što imaju, imaju na temelju svojih uspjeha. Tu ne možete naći ljude poput onih u državnim kazalištima. Ako ste "na liniji" sve dobivate vrlo brzo u Francuskoj. Onaj kome se sviđa moj rad, koji nije uokvirima ideologije, reakcionaran je. Ja nemam klana i nikakvu pozadinu. Obraćam se ljudima koji žele raditi sa mnom, tkogod da su...

Tri velikana hrvatskoga glumišta: Relja Bašić, Boris Buzančić i Vanja Drach, koji su se ovom zgodom prvi put zajedno našli na pozornici, poprilično su stariji od likova Rezine komedije, što joj, dakako, odnosi neke od tih pre-sudno važnih dramskih odrednica, gotovo je sasvim određujući kao visokokultivirani "bulevar" neilsimonovskog tipa kakav je u primisli očito imala i jednostavna, tek osnovnom mizanscenom i ponekim suptilnim gegom naznačena režija Relje Bašića.

Kultiviranost verbalnog iskaza trojice glumaca i prepoznatljiva im glumačka manira i šarm, pretočeni u nedvosmisleno formulirane i naoko krajnje oprečne karaktere, oplemenjene ponekim auto-ironičnim otklonom, bili su osnovnim "spiritusom" zagrebačke postave *Arta*.

*Hrvoje Ivanković, "Slobodna Dalmacija",
13. rujna 1998.*

...Slika "bijelo na bijelom" samo je katalizator za preispitivanje odnosa trojice sredovječnih prijatelja različitih zanimanja i karaktera, triju figura iz klasičnih komedija: Bašićev Yvan tipični je beskičmenjak, Buzančićev Marc ignorant, dok je Drachov Serge snob. Pitanjem balansa između licemjerja i iskrenosti, jer građanski moral pretpostavlja *homo duplexa*, pozabavile su se mnoge rado gledane televizijske komedije situacija, na čije najbolje izdanke podsjeća *Art*.

*Andrea Radak, "Jutarnji list",
13. rujna 1998.*

...U bijelo uređenoj sobi u kojoj tek slike na zidu sugeriraju promjene prostora u scenografskoj zamisli Petra Mihanovića izmjenjuju se scenski prizori što u zbroju nude pomalo ironičan prikaz stereotipne stvarnosti. Prijevod *Arta* Sonje Bašić ne priklanja se lokalizacijama, te zapravo čuva strukturu teksta Yasmine Reze od suvišnih banalizacija. Režija Relje Bašića ostavlja pak veliki prostor glumcima, bez želje da bilo kakvim znakom komentira scenska zbivanja ili ponudi neko drugo rješenje upisane dramske realnosti.

*Dubravka Vrgoč, "Vjesnik",
14. rujna 1998.*

...Drama je *de facto* pohranjena u salonskoj komediji karaktera. No, u tim karakterima drijemaju i dramaturške plitkosti. Gledatelj je, naime, dugogodišnju "bliskost" prijatelja prisiljen uzimati zdravo za gotovo - osim što nam je na početku priopćeno da se društvo poznaje već dvadeset pet godina, drugih znakova intimnosti među njima ne nalazimo...

Pa, nudi li Yasmina Reza zagrebačkim gledateljima lekciju iz estetike? O, ne, tek komedijicu iz isprazna koliko i umišljena života srednje i više klase velegrada.

...Svejedno, je li riječ o vrijednoj predstavi? Samo ukoliko nepretencioznu zabavu za čitavu obitelj (tipa niskobudžetne američke filmske komedije) proglasimo umjetnošću.

Nataša Govedić, "Vijenac", 24. rujna 1998.

